

ปัญหาการเรียกพยานหลักฐานเข้าสู่สืบของศาลจากคำแถลงของจำเลย
ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

Problem of Calling Evidence from Accused's Statement by Court at
The Preliminary Examination

ยุทธศาสตร์ อุดตึ๊บ

อีเมล: 6451601258@lamduan.mfu.ac.th

หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์

สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยศพนธ์ นิตรุจิโรจน์

อีเมล: yodsapon.nit@mfu.ac.th

สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

บทคัดย่อ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ถือเป็นกลไกสำคัญ และเป็นช่องทางที่ผู้ต้องหาหรือจำเลย จะสามารถเสนอพยานหลักฐานของตนให้ศาลเรียกมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้ และเป็นการผ่อนคลายนข้อจำกัดสิทธิในการห้ามผู้ต้องหาหรือจำเลยนำพยานเข้าสู่สืบ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสอง กล่าวคือ ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีโอกาสที่จะนำเสนอข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมาย รวมถึงพยานหลักฐานไม่ว่าจะเป็นบุคคล เอกสาร หรือวัตถุแล้วแต่กรณี ที่มองว่าเป็นประโยชน์ต่อรูปคดีของจำเลย โดยการแถลงให้ศาลทราบและเรียกพยานมาไต่สวนหรือซักถามได้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ถือเป็น การพยายามสร้างสมดุลทางกฎหมายขึ้นระหว่างการป้องกันปราบปรามอาชญากรรมและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนผู้ต้องถูกฟ้องคดีอาญา ให้ดำเนินไปได้ในทางที่จะไม่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำกันจนเกินไป แต่อย่างไรก็ตาม การที่ศาลจะเรียกพยานตามที่จำเลยแถลงมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ นั้น ไม่ได้เป็นบทบังคับศาลที่จะต้องเรียกตามที่จำเลยแถลง หากแต่กำหนดให้เป็นดุลพินิจของศาลจะเรียกพยานเมื่อศาลเห็นว่าจำเป็นและสมควรเท่านั้น ซึ่งคำว่า “ตามจำเป็นและสมควร” เป็นการเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งการใช้ดุลพินิจของศาลในกรณีดังกล่าว ยังมีข้อจำกัดในทางปฏิบัติอยู่บางประการที่เป็นอุปสรรคต่อการบังคับใช้กฎหมาย นอกจากนี้ หากปรากฏว่า

ศาลปฏิเสธไม่เรียกพยานตามคำแถลง ผู้ต้องหาหรือจำเลยก็ไม่อาจใช้สิทธิอุทธรณ์ฎีกาได้ เนื่องจากติดข้อจำกัดทางกฎหมาย ดังนั้น โดยสภาพของกฎหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 จึงไม่มีสภาพบังคับและการใช้ดุลพินิจในการเรียกพยานของศาลยังมีข้อจำกัด

จากปัญหาและข้อจำกัดของกฎหมายดังกล่าว ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอแนะว่า ควรปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ให้ศาลมีบทบาทในการแสวงหาข้อเท็จจริงเพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการกำหนดให้ตัวบทกฎหมายมีสภาพบังคับ ในกรณีการเรียกรับฟังพยานหลักฐานที่จำเลยแถลง และควรนำระบบไต่สวนมาปรับใช้กับระบบกล่าวหาในการดำเนินการไต่สวนมูลฟ้อง รวมทั้งให้สิทธิจำเลยในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ภายใต้เงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดอย่างเหมาะสม รวมถึงปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมคำแนะนำของประธานศาลฎีกา เกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 บางข้อให้เป็นคู่มือและแนวปฏิบัติรองรับการบังคับใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ให้มีความชัดเจน ป้องกันปัญหาความเหลื่อมล้ำของกฎหมาย อันจะทำให้เกิดความแตกต่างกันในการปฏิบัติระหว่างศาล

คำสำคัญ: ไต่สวนมูลฟ้อง, การเรียกพยาน, การคุ้มครองสิทธิจำเลย, ระบบไต่สวน

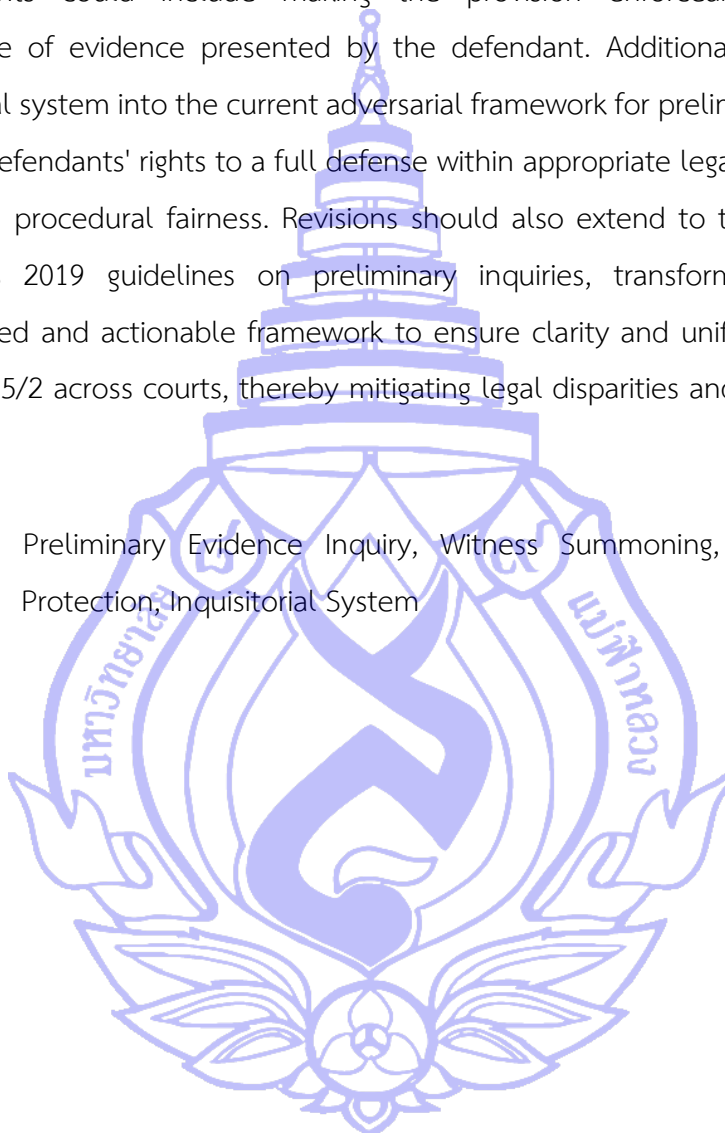
Abstract

Section 165/2 of the Thai Criminal Procedure Code serves as a crucial mechanism enabling defendants to present their evidence for the court's consideration during the preliminary inquiry. This provision alleviates restrictions on defendants' rights to present evidence under Section 165, paragraph three of the Code. It grants defendants the opportunity to submit relevant facts, legal arguments, and evidence - whether personal testimony, documents, or objects - that could benefit their case. By allowing defendants to make such representations and request the court to examine or interrogate witnesses during the inquiry phase, the provision seeks to balance crime suppression and the protection of individual rights. Nevertheless, the court's discretion in summoning witnesses based on the defendant's statements is not mandatory under Section 165/2. The phrase "necessary and appropriate" grants the court broad discretion, but practical limitations in implementing this discretion can hinder its effectiveness. If the court declines to summon witnesses as requested, defendants cannot appeal or petition due to legal constraints. Consequently, Section 165/2 lacks

enforceable provisions, and the discretionary authority granted to the court remains limited in practice.

Given these issues and limitations, the author recommends amending Section 165/2 to enhance the court's role in fact-finding for preliminary inquiries. Such amendments could include making the provision enforceable regarding the acceptance of evidence presented by the defendant. Additionally, integrating the inquisitorial system into the current adversarial framework for preliminary inquiries and ensuring defendants' rights to a full defense within appropriate legal conditions would strengthen procedural fairness. Revisions should also extend to the Supreme Court President's 2019 guidelines on preliminary inquiries, transforming them into a standardized and actionable framework to ensure clarity and uniform application of Section 165/2 across courts, thereby mitigating legal disparities and inconsistencies in practice.

Keywords: Preliminary Evidence Inquiry, Witness Summoning, Defendant Rights Protection, Inquisitorial System

1. บทนำ

ระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยในปัจจุบัน การฟ้องคดีอาญาสามารถทำได้ง่าย และบางกรณีก็อาจเกิดความจำเป็น หรือไม่มีมูลเป็นความผิดอาญา เนื่องจากกฎหมายเปิดโอกาสให้ราษฎรหรือผู้เสียหาย สามารถฟ้องคดีได้เองอย่างเป็นเอกเทศ ไม่ต้องผ่านกระบวนการสอบสวนก่อน ซึ่งสะดวกและง่ายต่อการนำคดีอาญาเข้าสู่กระบวนการพิจารณาตัดสินของศาล การที่ฟ้องคดีอาญาสามารถทำได้ง่าย ซึ่งบางครั้งอาจมีการบิดเบือนข้อเท็จจริง นำกรณีผิดสัญญาทางแพ่งมาฟ้องเป็นคดีอาญา มุ่งหวังผลอย่างอื่นยิ่งกว่าประโยชน์ที่พึงได้โดยชอบ หากระบบการดำเนินคดีอาญาไม่มีการถ่วงดุล หรือการไต่สวนมูลฟ้องที่มีประสิทธิภาพ ก็อาจเป็นช่องทางทำให้บุคคลต้องถูกฟ้องคดีอาญาโดยไม่มีมูลความผิดอาญา และทำให้มีคดีขึ้นไปสู่ศาลจำนวนมาก และอาจทำให้บุคคล ผู้บริสุทธิ์ต้องถูกฟ้องและตกเป็นจำเลยได้โดยไม่จำเป็น และเมื่อศาลมีคำสั่งประทับรับฟ้องคดี ย่อมส่งผลกระทบต่อตัวจำเลยโดยตรงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ไม่ว่าจะเป็นการกระทบต่อสถานภาพ แห่งสิทธิและเสรีภาพในเนื้อตัวร่างกายของจำเลย ซึ่งอาจต้องถูกคุมขังระหว่างพิจารณา หรือ ต้องสูญเสียทรัพย์สิน เพื่อหาเงินมาประกันตนเองเพื่อต่อสู้คดีในชั้นพิจารณา ดังนั้น การไต่สวนมูลฟ้อง จึงถือเป็นกระบวนการที่ศาลจะสามารถใช้ตรวจสอบพยานหลักฐานของโจทก์ในเบื้องต้นว่า มีมูลเหตุ เพียงพอที่จะเชื่อได้หรือไม่ว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดตามที่โจทก์กล่าวหาใน คำฟ้องหรือไม่ เป็นกระบวนการป้องกันการกลั่นแกล้งนำคดีที่ไม่มีมูลหรือขาดพยานหลักฐาน สนับสนุนมาฟ้องต่อศาล

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา 165/2 วางหลักไว้ว่า “ในการไต่สวนมูลฟ้อง จำเลยอาจแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูล และ จะระบุในคำแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลง ของจำเลยด้วยก็ได้ กรณีเช่นนี้ ศาลอาจเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุดังกล่าวมาเป็นพยานศาลเพื่อ ประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ตามที่จำเป็นและสมควร โดยโจทก์และจำเลยอาจถามพยานศาลได้เมื่อ ได้รับอนุญาตจากศาล” ถือเป็นบทบัญญัติของกฎหมายที่ช่วยผ่อนคลายนโยบายสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลย ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง โดยใช้บังคับทั้งในคดีที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์และคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ซึ่งแต่เดิมในการไต่สวนมูลฟ้อง กฎหมายได้เขียนห้ามไว้โดยชัดแจ้งว่า “จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานมา สืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง...” จำเลยคงมีเพียงสิทธิตั้งทนายเข้ามาซักค้านพยานโจทก์เท่านั้น และอาจถือเป็นช่องทางเดียวที่ผู้ต้องหาหรือจำเลย จะสามารถอ้างพยานเอกสารหลักฐานของตนเข้าสู่สำนวนได้ด้วยตนเอง ผ่านการยื่นเอกสารประกอบการถามค้านพยานโจทก์ ภายใต้เงื่อนไขที่พยานโจทก์ต้องเปิด ความรับรองพยานเอกสารประกอบการถามค้านนั้นด้วย ซึ่งหากพยานโจทก์เปิดความไม่ได้รับรอง

เอกสารประกอบการถามค้าน ผู้ต้องหาหรือจำเลยก็ไม่อาจอ้างส่งเอกสารนั้นต่อศาล และศาลก็ไม่อาจรับฟังเอกสารของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว หากการรับรองพยานเอกสารใดอันจะทำให้ฝ่ายตนต้องเสียเปรียบ พยานหรือทนายความฝ่ายโจทก์ย่อมต้องคัดค้านไว้ก่อนทั้งสิ้น

การเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 165/2 ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ถือเป็น การพยายามเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์และวิธีการทางกฎหมายเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญา จากเดิมที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีส่วนร่วมในการไต่สวนมูลฟ้องให้ไปในทิศทางที่ดียิ่งขึ้น แม้ปัจจุบันประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 165 ยังใช้บังคับและคงหลักการห้ามมิให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย นำสืบพยานของตนในชั้นไต่สวนมูลฟ้องก็ตาม แต่การเพิ่มเติมบทบัญญัติของ มาตรา 165/2 ก็สามารถทำให้หลักการที่เคร่งครัด อันไม่เอื้อต่อการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวอ่อนคลายลงได้ อย่างชัดเจน ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการทำลายกำแพงข้อจำกัดการต่อสู้คดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลย ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง โดยบทบัญญัติของกฎหมายได้ให้สิทธิจำเลยสามารถมาแถลงให้ศาลทราบถึง ข้อเท็จจริง หรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสังวาคติโจทก์ไม่มีมูล และนอกจากนี้ ยังสามารถระบุ ในคำแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุ เพื่อให้ศาลเรียกพยานมาถามหรือไต่สวนประกอบการวินิจฉัย สิ่งคดีมาได้

อย่างไรก็ตาม การที่ศาลจะเรียกพยานตามที่จำเลยแถลง มาประกอบการวินิจฉัยสิ่งคดีในชั้น ไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่นั้น การดังกล่าวไม่ได้เป็นบทบังคับศาลที่จะต้องเรียก หากแต่กำหนดให้ เป็นดุลพินิจของศาลจะเรียกพยานเมื่อศาลเห็นว่า จำเป็นและสมควรเท่านั้น ซึ่งคำว่า “ตามจำเป็น และสมควร” เป็นการเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ หากต้องใช้ดุลพินิจเป็นหลัก ในการเรียกพยานหลักฐานแล้ว จึงมีปัญหว่า มาตรฐานและประสิทธิภาพของศาลในการไต่สวนมูลฟ้อง ย่อมอาจแตกต่างกันได้และยากแก่การควบคุม ดังนั้น โดยสภาพของกฎหมายตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 จึงไม่มีสภาพบังคับ และการใช้ดุลพินิจในการเรียกพยาน ของศาลศาลยังมีข้อจำกัด

2. แนวคิดและหลักการคุ้มครองสิทธิผู้ถูกกล่าวหาและจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

2.1 การตรวจสอบก่อนการพิจารณาคดี

แนวคิดการตรวจสอบก่อนการพิจารณาคดี มีจุดกำเนิดมาจากหลักเกณฑ์และแนวคิดการให้ หลักประกันสิทธิของพลเมือง ไม่ว่าจะใช้ระบบการฟ้องคดีอาญาแบบใด นอกจากจะต้องคำนึงถึง ประสิทธิภาพในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม และการแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำความผิดให้กลับ ตัวเป็นคนดีเข้าสู่สังคมอย่างมีคุณภาพแล้ว ยังต้องคำนึงถึงหลักการให้ความคุ้มครอง สิทธิ เสรีภาพ ของบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าไปเกี่ยวข้องในกระบวนการด้วย ทั้งนี้ เพื่อเป็นหลักประกันให้แก่ประชาชนว่า รัฐซึ่งเป็นผู้อำนวยความสะดวกธรรมได้ทำหน้าที่ด้วยความถูกต้องและเป็นธรรม โดยสร้างกระบวนการ

ตรวจสอบและหลักประกันที่เหมาะสมให้แก่ประชาชนภายใต้กรอบกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม เป็นกระบวนการตามกฎหมายที่มุ่งรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยการนำตัวผู้กระทำผิด อายามาลงโทษ และในขณะเดียวกัน มุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้กระทำผิดให้ต่อสู้ข้อกล่าวหา อย่างเป็นธรรม การไต่สวนมูลฟ้องเป็นรูปแบบหนึ่งของการตรวจสอบก่อนการพิจารณาคดีที่กำหนดไว้ในกฎหมาย เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

2.2 การสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด

การได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of the Innocence) เป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานของประชาชนผู้ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา เพื่อป้องกันการโดนลงโทษทางอาญา โดยปราศจากพยานหลักฐาน กล่าวคือ บุคคลจะต้องถูกเชื่อว่า ไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดจนกว่ารัฐ จะได้มีการพิสูจน์ว่า การกระทำผิดนั้นปราศจากข้อสงสัยตามสมควรและปราศจากการวางภาระ ให้ผู้ถูกกล่าวหาต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง ศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปวางหลักองค์ประกอบของ สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่า เป็นผู้บริสุทธิ์ที่มีความสำคัญไว้ข้อหนึ่งว่า ผู้พิพากษาไม่ควร มีความคิดเอนเอียงไปว่าจำเลยได้กระทำความผิด โดยต้องรับฟังพยานหลักฐานจากทั้งฝ่ายโจทก์ และ จำเลยโดยเท่าเทียมกัน และไม่ถือไว้ล่วงหน้าว่า จำเลยเป็นผู้กระทำความผิดอยู่ก่อนที่ศาลจะพิพากษา ว่าจำเลยมีความผิด

นอกจากนี้ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 29 วรรคสอง ได้มี การวางหลักการให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ “ในคดีอาญา ให้สันนิษฐาน ไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่า บุคคลใดได้ กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” ซึ่งหลักการ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยดังกล่าว ยังสอดคล้องกับหลักปฏิญญาสากลว่า ด้วยสิทธิ มนุษยชน ข้อ 11(1) ที่ว่า ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐาน ไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมาย อันเป็นหลักการที่เกี่ยวข้องกับ การดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาโดยตรง ซึ่งมองว่า แม้บุคคลจะถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด แต่ตราบใดที่ศาลยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด ถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นการบัญญัติ กฎหมายรองรับถึงสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่อยู่ระหว่างการดำเนินคดี ซึ่งรวมถึงในชั้นไต่สวน มูลฟ้องด้วย

2.3 สิทธิที่จะไม่ตกเป็นจำเลยโดยไม่จำเป็น

การพิจารณาพิพากษาลงโทษทางอาญาต่อบุคคลใด เป็นเรื่องที่กระทบสิทธิเสรีภาพของบุคคล เป็นอย่างมาก จึงมีความจำเป็นที่ต้องมีการตรวจสอบและถ่วงรอกคดีให้แน่ชัด เพื่อเป็นหลักประกัน ความถูกต้องและชอบธรรมให้แก่ผู้ถูกฟ้อง การดำเนินคดีอาญากับบุคคลด้วยข้อหาที่ปราศจาก พยานหลักฐานที่เพียงพอหรือตั้งข้อหาที่หนักกว่าพยานหลักฐานที่ปรากฏ เท่ากับการส่งบุคคล

ไปทดลองกระบวนการพิจารณาในชั้นศาล การฟ้องบุคคลจึงควรคำนึงถึงสิทธิที่จะไม่ถูกฟ้องโดยไม่เป็นธรรม และไม่จำเป็น การที่ปัจจุบันมีการฟ้องคดีอาญาสามารถทำได้ง่ายและบางกรณีก็อาจเกินความจำเป็น หรือไม่มีมูลเป็นความผิดอาญา อาจเนื่องมาจากการเปิดโอกาสให้ราษฎรหรือผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีได้เองอย่างเป็นเอกเทศ ไม่ต้องผ่านกระบวนการสอบสวนชั้นพนักงานสอบสวน และชั้นพนักงานอัยการ ซึ่งการฟ้องคดีอาญาในลักษณะดังกล่าว มีที่มาจากหลักการดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหาย กล่าวคือ การดำเนินคดีตามหลักการนี้ จะเป็นการต่อสู้คดีกันระหว่างเอกชนผู้เสียหายกับผู้กระทำความผิด การดำเนินคดีมีลักษณะของการต่อสู้คดีกันระหว่างเอกชนสองคน โดยมีคนกลางเป็นผู้ชี้ขาด รูปแบบของการดำเนินคดีอาญากับการดำเนินคดีแพ่งจึงไม่แตกต่างกัน ซึ่งปัจจุบันประเทศไทย ก็เป็นประเทศหนึ่งที่อนุญาตให้มีการใช้หลักการนี้ในการดำเนินคดีอาญาด้วย

การฟ้องคดีอาญาที่ทำได้ง่าย ซึ่งบางครั้งอาจมีการบิดเบือนข้อเท็จจริง นำกรณีผิดสัญญาทางแพ่งมาฟ้องให้จำเลยเป็นคดีอาญา เช่น ความผิดฐานยักยอกหรือฉ้อโกง เพื่อใช้ต่อรองบังคับให้จำเลยต้องชำระหนี้ หากมีการชำระก็จะถอนฟ้องคดีให้ ทำให้ศาลต้องพิจารณาพิพากษาคดีโดยไม่จำเป็น การฟ้องคดีในลักษณะดังกล่าว จึงเป็นการฟ้องคดีอาญาโดยมุ่งหวังผลอย่างอื่นยิ่งกว่าประโยชน์ที่พึงได้โดยชอบ เพราะวัตถุประสงค์ที่แท้จริงในการดำเนินคดีอาญาคือ การลงโทษผู้กระทำความผิดอาญา มิใช่การบีบบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ เมื่อผลภายหลังศาลสั่งประทับฟ้องกระทบต่อตัวจำเลยโดยตรงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ จึงจำเป็นที่จะต้องให้สิทธิจำเลยได้มีส่วนร่วมในการไต่สวนมูลฟ้อง โดยการเสนอพยานหลักฐานฝ่ายตนให้ศาลเห็น เพื่อเรียกมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดี

2.4 การฟังความทุกฝ่าย

หลักฟังความทุกฝ่าย (The Principle of Bilateral Hearing) หรือหลักโต้แย้งคัดค้านต่อสู้คดี เป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมที่มีอยู่ในกฎหมายวิธีพิจารณาความ ทั้งทางแพ่ง อาญา และปกครอง และถูกรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศต่าง ๆ ในยุโรป นอกจากนี้ หลักฟังความทุกฝ่าย ยังได้ถูกบัญญัติลงในอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน มาตรา 6 วรรคแรก แนวความคิดของหลักดังกล่าวมีต้นกำเนิดมาจากหลักกฎหมายโรมันที่ว่า “audi alteram partem” หรือ “audiatur et altera pars” ซึ่งหมายความว่า “ศาลจะต้องรับฟังคู่ความทุกฝ่ายก่อนจะมีคำพิพากษา” นอกจากนี้ หลักฟังความทุกฝ่าย ยังเป็นหลักตามกฎหมายธรรมชาติ (Droit Naturel) อย่างหนึ่ง ด้วยเหตุผลที่ว่า “บุคคลทุกคนไม่ควรถูกพิพากษาโดยไม่ถูกซักถาม หรือไม่มีโอกาสต่อสู้คดี” เนื่องจากการที่คู่ความในคดี ได้มีโอกาสเปิดเผยข้อเท็จจริงในส่วนของตนอย่างเต็มที่ ย่อมส่งผลถึงความชอบธรรมในการพิจารณา และความถูกต้องของคำพิพากษา ซึ่งหากศาลนำหลักการฟังความทุกฝ่ายมาใช้ในกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องอย่างจริงจัง แทนหลักการเดิมที่ว่า การไต่สวนมูลฟ้องเป็นเรื่องระหว่างศาลกับโจทก์เท่านั้น จะเป็นผลดีต่อการอำนวยความยุติธรรมแก่ผู้ถูกฟ้องหรือจำเลยได้ดียิ่งขึ้น

โดยทำให้จำเลยสามารถแสดงพยานหลักฐานเพื่อให้ศาลทราบและพิจารณารับฟังพยานหลักฐานของจำเลย เพื่อสิ่งคดีไม่มีมูลและพิพากษายกฟ้องได้ตั้งแต่ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

3. การไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาตามระบบกฎหมายไทย

3.1 คดีที่ต้องมีการไต่สวนมูลฟ้อง

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทย มิได้กำหนดให้ศาลต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีทุกคดีไป ตามบทบัญญัติมาตรา 162 ได้บัญญัติถึงหลักเกณฑ์การไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาไว้ว่า

“ถ้าฟ้องถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ให้ศาลจัดการส่งต่อไปนี้

(1) ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ ให้ไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าคดีนั้นพนักงานอัยการได้ฟ้องจำเลยโดยข้อหาอย่างเดียวกันด้วยแล้ว ให้จัดการตามอนุมาตรา (2)

(2) ในคดีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าเห็นสมควรจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้

ในกรณีที่มีการไต่สวนมูลฟ้องดังกล่าวแล้ว ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพ ให้ศาลประทับฟ้องไว้พิจารณา”

จากบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าว คดีที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง ศาลต้องไต่สวนมูลฟ้องทุกคดี เว้นแต่ถ้าคดีนั้นพนักงานอัยการจะได้เป็นโจทก์ฟ้องจำเลยในข้อหาอย่างเดียวกัน ศาลก็ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องคดีนั้นอีก แต่ถ้าศาลเห็นสมควรจะใช้ดุลพินิจสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้ ส่วนคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ศาลไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องก็ได้ ทั้งนี้ เนื่องจากการดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการ ต้องผ่านการสืบสวนและสอบสวนโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ และมีกระบวนการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นพนักงานสอบสวนมาแล้วพอสมควร ทั้งกฎหมายยังกำหนดให้การสอบสวนเป็นเงื่อนไขสำคัญในการฟ้องคดีอาญาของพนักงานอัยการ โดยห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีใดต่อศาลโดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นมาก่อน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120 ซึ่งในทางปฏิบัติคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ศาลจึงมีคำสั่งประทับฟ้องโดยไม่ทำการไต่สวนมูลฟ้องอีก

3.2 สถานะทางกฎหมายของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 ได้กำหนดให้ทั้งพนักงานอัยการและผู้เสียหายต่างมีอำนาจเป็นโจทก์ยื่นฟ้องจำเลยต่อศาลอย่างเป็นทางการเป็นเอกเทศแยกจากกัน และโดยนิยามของความหมายของ “จำเลย” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หมายความว่าบุคคลซึ่งถูกฟ้องยังศาลแล้วโดยข้อหาว่าได้กระทำความผิด อย่างไรก็ตาม “บุคคลซึ่งถูกฟ้องยังศาลแล้ว...”

ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์และผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง สถานะทางกฎหมายของการเป็นจำเลยในคดีอาญายังมีความแตกต่างกัน

คดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ เมื่อจำเลยเป็นบุคคลซึ่งถูกฟ้องยังศาลแล้วโดยข้อหาว่าได้กระทำความผิด จำเลยย่อมมีสถานะเป็น “จำเลย” ตามบทนิยามศัพท์ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(3) แล้ว เนื่องจากบทบัญญัติ มาตรา 165 วรรคหนึ่ง มิได้มีการบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น กรณีย่อมอยู่ในบังคับแห่งบทบัญญัติ มาตรา 1 ซึ่งวางหลักไว้ว่า “ในประมวลกฎหมายนี้ ถ้าคำใดมีคำอธิบายไว้แล้ว ให้ถือตามความหมายดังได้อธิบายไว้ เว้นแต่ข้อความในตัวบทจะขัดกับคำอธิบายนั้น” ดังนั้น คดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ จำเลยมีสถานะทางกฎหมายเป็นจำเลยทันที นับตั้งแต่พนักงานอัยการยื่นฟ้องจำเลยต่อศาล และการมีสถานะเป็นจำเลยนับแต่ยื่นฟ้องแล้วนั้น ส่งผลให้จำเลยมีสถานะเป็นคู่ความในคดีมีสิทธิโต้แย้งคำสั่งศาล รวมถึงใช้สิทธิในการอุทธรณ์ฎีกาคำสั่งศาลได้ตามกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม แม้จำเลยจะมีสถานะเป็นคู่ความในคดีแล้ว แต่การโต้แย้งกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของจำเลย โดยเฉพาะประเด็นการเรียกพยานเข้าสืบตามคำแถลงของจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 กรณีที่ปรากฏว่า ศาลไม่เรียกพยานตามที่จำเลยระบุมาพร้อมคำแถลง ยังถือว่ามีข้อจำกัด เนื่องด้วยคำสั่งศาลในชั้นนี้ ถือเป็นคำสั่งระหว่างพิจารณาอันเป็นการต้องห้ามอุทธรณ์ฎีกาคำสั่งศาลนั้นในทันที ซึ่งคู่ความจะอุทธรณ์คำสั่งนั้นได้ ก็ต่อเมื่อศาลได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งในประเด็นสำคัญ และมีการอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นด้วย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 196 ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 171 ได้กำหนดให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการพิจารณามาบังคับแก่การไต่สวนมูลฟ้องโดยอนุโลม

ส่วนคดีที่ผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องคดีเองต่อศาลโดยตรง ตามหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสาม กำหนดให้จำเลยจะมาศาลฟังการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้ และก่อนที่ศาลจะประทับฟ้อง มิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น ประกอบแนวคำพิพากษาศาลฎีกาได้วางหลักการเป็นไปในแนวทางเดียวกันว่า ตราบใดที่ศาลยังไม่มีคำสั่งประทับฟ้อง ผู้ถูกฟ้องจะยังไม่มีสถานะเป็นจำเลยตามกฎหมาย เป็นไปตามหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ผลของการไม่มีสถานะเป็นจำเลยย่อมส่งผลให้ไม่มีสถานะเป็นคู่ความตามบทนิยามศัพท์ในมาตรา 2 (15) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังนั้น ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ผู้ถูกฟ้องจึงไม่อาจใช้สิทธิโต้แย้งคำสั่งใด ๆ ของศาล รวมไปถึงการเรียกหรือรับฟังพยานหลักฐานของศาลประกอบการไต่สวนมูลฟ้อง ตามมาตรา 165/2 ด้วย ตลอดจนสิทธิที่จะอุทธรณ์ฎีกาก็ไม่อาจกระทำได้เช่นกัน

3.3 ผลกระทบต่อจำเลยเมื่อศาลมีคำสั่งประทับฟ้อง

การไต่สวนมูลฟ้อง แม้จะถือเป็นด่านแรกของการดำเนินคดีอาญาในชั้นศาล และจำเลยยังมีโอกาสที่จะต่อสู้คดีได้อีกในชั้นพิจารณา กรณีที่ศาลมีคำสั่งคดีมีมูลให้ประทับฟ้องไว้พิจารณา รวมถึงมีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาต่อสู้คดีได้จนถึงที่สุดตามที่กฎหมายกำหนด อย่างไรก็ตาม แม้จำเลยจะยังสามารถต่อสู้คดีได้ในชั้นพิจารณา แต่การที่ศาลมีคำสั่งประทับฟ้อง ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อตัวจำเลยโดยตรงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ไม่ว่าจะเป็นการกระทบต่อสถานภาพแห่งสิทธิและเสรีภาพ ในเนื้อตัวร่างกายของจำเลย ซึ่งอาจต้องถูกคุมขังระหว่างพิจารณา หรือต้องสูญเสียทรัพย์สิน เพื่อหาเงินมาประกันตนเองเพื่อต่อสู้คดีในชั้นพิจารณา เสียเวลาในการที่ต้องมาศาลตามกำหนดนัด ซึ่งอาจใช้เวลานานพอสมควรกว่าที่คดีจะสิ้นสุด

ระหว่างที่ตกเป็นจำเลย นอกจากอาจต้องเสียอิสรภาพตลอดจนทรัพย์สินดังกล่าวแล้ว สิ่งที่จำเลยต้องสูญเสียตามมาก็คือชื่อเสียง เกียรติคุณทั้งของตัวเองเอง คนรอบข้าง รวมถึงบุคคลในครอบครัว และแม้หากต่อมาภายหลังปรากฏว่า จำเลยอาจสามารถพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองได้จากการพิจารณาของศาลชั้นต้นหรือการอุทธรณ์ฎีกาต่อศาลสูงก็ตาม แต่สังคมก็เกิดความรับรู้ และเข้าใจว่า จำเลยเป็นผู้กระทำความผิดแล้วตั้งแต่ในชั้นที่ศาลประทับฟ้องแล้ว อันส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิต ระหว่างการต่อสู้คดีอันยาวนาน ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในหน้าที่การงาน ถูกลดความน่าเชื่อถือ และอาจไม่ได้รับความไว้วางใจจากลูกค้าหรือนายจ้างเหมือนเช่นเดิม สิ่งสูญเสียไปแล้วไม่อาจย้อนกลับเป็นดังเดิม แม้ท้ายที่สุดศาลจะยกฟ้องก็ตาม ดังนั้น ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องยึดหลักการที่ว่า บุคคลจะต้องไม่ตกเป็นจำเลยโดยไม่จำเป็นอย่างจริงจัง

3.4 สิทธิในการนำพยานเข้าสืบของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสอง วางหลักไว้ว่า “จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานเข้าสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง...” เป็นบทบัญญัติที่จำกัดสิทธิผู้ถูกฟ้องหรือจำเลยในการต่อสู้คดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ถ้อยคำดังกล่าว แม้จะปรากฏอยู่ในวรรคสองของ มาตรา 165 แต่ก็ใช้บังคับทั้งคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์และราษฎรเป็นโจทก์ ทั้งนี้ ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์นั้น แม้ศาลต้องไต่สวนมูลฟ้องต่อหน้าจำเลย จำเลยก็ไม่มีสิทธินำพยานเข้าสืบหักล้างพยานโจทก์ คงมีเพียงสิทธิในการตั้งทนายเข้ามาช่วยซักค้านพยานโจทก์ได้ และเป็นช่องทางเดียวที่จำเลยจะสามารถอ้างเอกสารหลักฐานเข้าสู่สำนวนได้ กล่าวคือ ในการซักค้านพยานโจทก์ ทนายจำเลยมีสิทธิยื่นเอกสารประกอบการถามค้านได้ หากปรากฏว่า พยานโจทก์ได้ดูและรับรองว่าถูกต้องแล้ว ศาลก็อาจรับเข้าเป็นพยานในสำนวนได้ เพราะถือเป็นพยานหลักฐานประกอบการถามค้าน ไม่ใช่เป็นกรณีจำเลยนำพยานเข้าสืบ อันจะเป็นการต้องห้ามตาม มาตรา 165 วรรคสอง แต่หากปรากฏว่า พยานโจทก์ไม่ยอมรับรองความถูกต้องของพยานหลักฐานใด จำเลยก็จะขออ้างส่งเอกสารฉบับนั้นเป็นพยานไม่ได้ เพราะจะถือเป็นการเรียกพยานจำเลยเข้าสืบย่อมต้องห้าม

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสอง การอ้างพยานหลักฐาน เข้าสู่สำนวนของจำเลยวิธีดังกล่าว จึงต้องขึ้นอยู่กับความยินยอมและการรับรองของพยานโจทก์ด้วย ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว หากการรับรองพยานเอกสารใดอันจะส่งผลให้ฝ่ายตนเสียเปรียบในการต่อสู้คดี พยานหรือทนายความฝ่ายโจทก์ย่อมต้องคัดค้านและไม่ให้การรับรอง

ต่อมา เมื่อมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยการเพิ่ม มาตรา 165/2 มีการเพิ่มเติมหลักการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้ของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง โดยวางกฎหมายหลักให้จำเลยสามารถแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมาย อันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูล และจะระบุในคำแถลงถึงตัวบุคคลเอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงของจำเลยด้วยก็ได้ เพื่อให้ศาลเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุดังกล่าว มาเป็นพยานศาล เพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ตามที่จำเป็นและสมควร โดยโจทก์และจำเลยอาจถามพยานศาลได้ เมื่อได้รับอนุญาตจากศาล อันเป็นการผ่อนคลายและเปิดโอกาสให้จำเลยมีส่วนร่วมในการไต่สวนมูลฟ้องมากขึ้นด้วย การสามารถแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุ ที่สนับสนุนให้ศาลสั่งว่าคดีไม่มีมูล ทำให้จำเลยได้มีโอกาสที่จะนำเสนอข้อเท็จจริง ตลอดจนนำพยานหลักฐานของตนต่อศาลได้มากกว่าการนำเสนอพยานเอกสาร เพื่อประกอบการซักค้านพยานโจทก์ ซึ่งทำให้ศาลได้ทราบข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายจากจำเลย อันจะทำให้กระบวนการไต่สวนเพื่อตรวจสอบพยานฝ่ายโจทก์ได้ครบถ้วนยิ่งขึ้น ก่อนที่ศาลจะวินิจฉัยว่าคดีของโจทก์มีมูลหรือไม่

4. เปรียบเทียบสิทธิในการนำเสนอพยานในชั้นไต่สวนมูลฟ้องตามกฎหมายต่างประเทศ

4.1 ประเทศฝรั่งเศส

การดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ เนื่องจากเป็นการรวบรวมพยานหลักฐานทั้งหมด ผู้ที่มีอำนาจในการไต่สวนมูลฟ้องคือ “ผู้พิพากษาไต่สวน” โดยผู้พิพากษาไต่สวนจะเป็นผู้ตัดสินในเบื้องต้นว่า คดีมีมูลหรือไม่ มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะฟ้องต่อศาล รวมไปถึงพยานหลักฐานทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์ในชั้นพิจารณาคดี ผู้พิพากษาไต่สวนจะทำการสอบสวนตามหลักวิธีพิจารณาคดีแบบไต่สวน โดยที่การไต่สวนมูลฟ้องของประเทศฝรั่งเศส ผู้พิพากษาไต่สวนจะทำงานอย่างอิสระแยกจากผู้พิพากษาคัดสิน ทั้งนี้ กฎหมายยังกำหนดให้ผู้พิพากษาไต่สวนที่ทำการไต่สวนจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ไม่มีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีที่ตนเองทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาไต่สวนนั้นอีก

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 81 กำหนดให้ผู้พิพากษาไต่สวนมีอำนาจอย่างมากในการแสวงหาพยานหลักฐาน โดยผู้พิพากษาผู้ทำการสอบสวนจะดำเนินการตามขั้นตอนในการสอบสวนใด ๆ ที่เห็นว่ามีความจำเป็นต่อการค้นหาความจริงตามกฎหมาย ผู้พิพากษาจะค้นหาหลักฐานความบริสุทธิ์และความผิด ผู้พิพากษาไต่สวนจะดำเนินการสอบสวน

ทุกอย่างเท่าที่ผู้พิพากษาได้สวนพิจารณาเห็นว่า เป็นประโยชน์ต่อการแสดงความจริงให้ปรากฏ และในขณะเดียวกันในขั้นนี้นอกจากความต้องการจับผู้กระทำผิดแล้ว กฎหมายฝรั่งเศสก็ยังมีแนวโน้มที่จะให้สิทธิผู้ต้องหาในการต่อสู้คดีด้วย โดยการให้สิทธิในการสามารถพยานหลักฐานมาหักล้างพยานของโจทก์

4.2 ประเทศเยอรมนี

กระบวนการได้สวนมูลฟ้องหรือตามที่ระบบกฎหมายเยอรมนี เรียกว่า “การดำเนินคดีชั้นการประทับฟ้อง” ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับขั้นตอนการได้สวนมูลฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย เป็นมาตรการกักกันครั้งที่ศาลจะตรวจสอบสำนวนการสอบสวนที่พนักงานอัยการแนบมาพร้อมคำฟ้อง ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวอยู่ในความรับผิดชอบของผู้พิพากษา โดยศาลจะมีคณะผู้พิพากษาได้สวน ซึ่งเป็นคณะที่ทำงานเสมือนเป็นแผนกหนึ่งในศาล เพื่อดำเนินการได้สวนข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายในเบื้องต้น โดยจะเริ่มต้นภายหลังจากที่พนักงานอัยการได้มีการยื่นคำฟ้องต่อศาลที่มีอำนาจชำระคดี กระบวนพิจารณาชั้นดังกล่าวจะมีการส่งคำฟ้องไปยังผู้ถูกกล่าวหา เพื่อให้ผู้ถูกกล่าวหาจะได้คัดค้านในการที่ศาลจะมีคำสั่งประทับฟ้อง รวมตลอดทั้งการยื่นพยานหลักฐานเพื่อประกอบคำคัดค้านของตนเอง กระบวนการพิจารณาชั้นได้สวนมูลฟ้องจะสิ้นสุดลง โดยการที่ศาลที่มีอำนาจชำระคดีดังกล่าวมีคำสั่งประทับฟ้อง เมื่อคดีมีมูลว่า ผู้ถูกกล่าวหาต้องสงสัยอย่างเพียงพอว่าได้กระทำความผิดอาญา หรือมีคำสั่งไม่ประทับฟ้อง ทั้งนี้ คำสั่งประทับฟ้อง ถือเป็นจุดแบ่งระหว่างกระบวนการพิจารณาในชั้นได้สวนมูลฟ้องและกระบวนการพิจารณาในชั้นพิจารณาพิพากษาคดี

ระหว่างการได้สวนมูลฟ้องก่อนที่ศาลจะประทับฟ้องคดีไว้พิจารณาคดี ศาลเยอรมนีมีอำนาจในการแสวงหาความจริงและเรียกพยานหลักฐานต่าง ๆ เข้าสู่การพิจารณาได้เอง กล่าวคือ ศาลอาจมีคำสั่งให้หาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่ปรากฏตามคำฟ้อง หรือสำนวนการสอบสวนของพนักงานอัยการได้ และเมื่อทำการได้สวนมูลฟ้องแล้ว ศาลมีอำนาจสั่งคดีมีมูลหรือไม่มีมูลก็ได้ แต่การจะสั่งคดีมีมูลต้องได้ความว่า ผู้ถูกกล่าวหาที่ถูกฟ้องนั้น มีเหตุอันควรสงสัยว่าได้กระทำความผิด และนอกจากนี้ในการได้สวนมูลฟ้อง ผู้ถูกกล่าวหาสิทธิเสนอพยานหลักฐาน เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนประกอบคำคัดค้านคำร้องขอให้เปิดการพิจารณาคดีของพนักงานอัยการได้

4.3 ประเทศอังกฤษ

การได้สวนมูลฟ้องในประเทศอังกฤษ จะดำเนินการโดยศาลมาจิสเตรทคอร์ท (Magistrates' Court) ทำหน้าที่พิจารณาพยานหลักฐานในการได้สวนมูลฟ้อง เพื่อตัดสินใจว่า คดีมีมูลเพียงพอที่จะส่งตัวจำเลยไปพิจารณาหรือไม่ ระบบการได้สวนมูลฟ้องคดีอาญาของประเทศอังกฤษ จะมีการได้สวนมูลฟ้องเพื่อกลับกรองคดีอาญาทุกเรื่อง ไม่ว่าโจทก์จะเป็นอัยการหรือผู้เสียหายในฐานะประชาชนเป็นผู้ฟ้องคดีก็ตาม และคู่ความสามารถนำพยานหลักฐานมาสืบชั้นนี้ได้

นอกจากนี้ ในการไต่สวนมูลฟ้อง จำเลยมีสิทธิถามค้านเพื่อทำลายน้ำหนักพยานหลักฐานของโจทก์ และมีสิทธินำพยานหลักฐานของจำเลยเข้าสืบหักล้างพยานหลักฐานของโจทก์ได้ เพื่อขอให้ศาลยกฟ้อง ซึ่งกระบวนการพิจารณาสืบพยานทั้งสองฝ่าย เป็นการนำเสนอพยานหลักฐานเพื่อให้ศาลค้นหาความจริงเบื้องต้นว่าฟ้องคดีของโจทก์มีมูลเพียงพอหรือไม่ หากคดีโจทก์ไม่มีมูลศาลจะสั่งยกฟ้องและปล่อยตัวจำเลยไป ส่วนหากคดีมีมูลก็จะมีคำสั่งให้ส่งคดีไปพิจารณาพิพากษาที่ศาล Crown Court ต่อไป

4.4 ประเทศสหรัฐอเมริกา

กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของประเทศสหรัฐอเมริกามีอยู่ 2 ประเภท คือ

1. การไต่สวนมูลฟ้องของศาล Magistrate กรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ทำคำฟ้อง เรียกว่า Information ซึ่งมักจะทำในศาลแขวงที่เรียกว่า Magistrate's Court โดยในการไต่สวนมูลฟ้อง จำเลยมีโอกาสในการนำเสนอข้อมูลและพยานหลักฐานของตนต่อศาล โดยกฎหมายได้ให้สิทธิผู้ถูกกล่าวหาอาจซักถามพยานที่เป็นปฏิปักษ์ และอาจนำเสนอหลักฐานของตน แต่ไม่อาจคัดค้านหลักฐานโดยให้เหตุผลว่าได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย หากผู้พิพากษาพบเหตุอันน่าเชื่อได้ว่ามีการกระทำความผิดเกิดขึ้นและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด ผู้พิพากษาจะต้องเรียกจำเลยมาปรากฏตัวเพื่อดำเนินคดีต่อไปโดยทันที ในขั้นนี้ หากศาลเห็นว่า พยานหลักฐานของจำเลยมีความน่าเชื่อถือจนไม่พบเหตุอันควรสงสัย (Probable Cause) ศาลก็จะยกฟ้องคดีได้ตั้งแต่ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้เลย

2. การไต่สวนมูลฟ้องโดยคณะลูกขุนใหญ่ (Grand jury) กรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ทำคำฟ้องเรียกว่า Indictment ซึ่งเป็นการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาในความผิดร้ายแรง (Felony) The Fifth Amendment ของประเทศสหรัฐอเมริกา กำหนดให้ต้องมีคำสั่งอนุญาตให้ฟ้องคดีโดย Grand jury ก่อน ส่วนคดีอาญาความผิดเล็กน้อยไม่ต้องไต่สวนมูลฟ้องโดย Grand jury การตรวจสอบคดีโดย Grand jury เป็นกรณีที่พนักงานอัยการฟ้องจำเลยโดยทำคำฟ้องที่เรียกว่า Indictment ซึ่งโดยหลักแล้วจะต้องได้รับการไต่สวนมูลฟ้องครั้งแรกโดยศาล Magistrate ก่อน แล้วจึงจะได้รับการไต่สวนอีกครั้งโดยคณะลูกขุนใหญ่ แต่ก็มี ความแตกต่างกันในบางรัฐที่กำหนดให้คณะลูกขุนทำหน้าที่ไต่สวนมูลฟ้องได้เลย

ทั้งนี้ ก่อนที่ศาลจะรับฟ้องคดีไว้พิจารณาไม่ว่าจะเป็นการดำเนินการไต่สวนโดย Magistrate หรือ Grand jury ทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย มีสิทธิ์ที่จะรับและแลกเปลี่ยนข้อมูลและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับคดี เพื่อให้แน่ใจว่าแต่ละฝ่ายทราบถึงหลักฐานที่จะนำเสนอในการพิจารณาคดี นอกจากนี้ ฝ่ายจำเลยและอัยการสามารถยื่นคำร้องต่าง ๆ เพื่อพิจารณาประเด็นทางกฎหมาย หรือขอคำตัดสินบางประการจากศาลก่อนเริ่มการพิจารณาคดี คำร้องเหล่านี้ อาจรวมถึงคำร้องเพื่อระงับหลักฐานยกฟ้องคดี หรือเปลี่ยนสถานที่พิจารณาคดี

5. บทวิเคราะห์ข้อจำกัดการใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2

จากการเปรียบเทียบสิทธิในการนำเสนอและการเรียกพยานหลักฐานในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ตามกฎหมายต่างประเทศจะพบว่า ประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนี ซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบลายลักษณ์อักษร (Civil Law) และใช้ระบบไต่สวนในการพิจารณาคดีอาญา ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ศาลมีอำนาจในการแสวงหาความจริงแห่งคดีได้อย่างเต็มที่ ไม่จำกัดเฉพาะพยานหลักฐานฝ่ายโจทก์แต่เพียงเท่านั้น ประกอบกับผู้ต้องหาหรือจำเลยยังสามารถเสนอพยานหลักฐานของตนต่อศาล เพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้ ส่วนประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี (Common Law) และใช้ระบบกล่าวหาในการพิจารณาคดีอาญา แม้โดยหลักการแล้วผู้พิพากษาจะต้องวางตนเป็นกลางในการพิจารณาคดี แต่กฎหมายก็ได้เปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถเสนอพยานหลักฐานของตนต่อศาลได้เช่นกัน ถือได้ว่าแต่ละประเทศดังกล่าว ซึ่งเป็นต้นแบบของกฎหมายอีกหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทยด้วย ได้ให้ความสำคัญต่อการกลั่นกรองคดีก่อนเข้าสู่การพิจารณาคดี และให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการต่อสู้คดีตั้งแต่ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งประเทศไทยก็ได้พยายามดำเนินการตามแนวทางนี้เช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการเพิ่มบทบัญญัติมาตรา 165/2 ไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อมุ่งหมายให้ศาลมีเครื่องมือในการใช้กลั่นกรองคดีก่อนเข้าสู่กระบวนการในชั้นพิจารณาคดีอาญาได้ดียิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นบทบัญญัติในการผ่อนคลายนโยบายการนำพยานเข้าสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้องของผู้ต้องหาหรือจำเลย แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษากฎหมายดังกล่าวพบว่า ยังมีข้อจำกัดในการบังคับใช้กฎหมายอยู่บางประการอันจะเป็นอุปสรรคต่อการที่ศาลจะใช้เป็นเครื่องมือกลั่นกรองคดีและคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย กรณีการเรียกพยานเข้าสืบตามคำแถลงของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งในบทนี้ผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ว่า ด้วยเหตุใดประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 จึงอาจไม่สามารถให้การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการต่อสู้คดีชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้เท่าที่ควร ดังนี้

5.1 ข้อจำกัดการขาดสภาพบังคับในการเรียกพยานหลักฐาน

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 กำหนดให้การเรียกพยานหลักฐานของศาลตามผู้ต้องหาหรือจำเลยระบุมาตามคำแถลง ไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล เอกสาร หรือวัตถุแล้วแต่กรณี ขึ้นอยู่กับการที่ศาลหรือผู้พิพากษาที่ทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญานั้น ได้พิจารณาคำแถลงแล้วเห็นว่า พยานที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยระบุมา มีความจำเป็นและสมควรด้วย จึงจะมีคำสั่งเรียกมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งหากศาลเห็นว่า เป็นกรณีไม่มีความจำเป็นหรือไม่สมควร ศาลจะไม่เรียกพยานตามคำแถลงของผู้ต้องหาจำเลยมาประกอบการไต่สวนมูลฟ้องเลยก็ย่อมทำได้

นอกจากนี้ หากศาลไม่เรียกพยานของจำเลยมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง กรณีดังกล่าวก็ไม่ปรากฏว่า กฎหมายได้กำหนดให้มีกระบวนการกลั่นกรองชั้นต่อไปหรือเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้โต้แย้งคัดค้านแต่ประการใด ทั้งหากผู้ต้องหาหรือจำเลยจะใช้สิทธิในการอุทธรณ์คำสั่งศาลก็ไม่อาจกระทำได้ เพราะอย่างที่ทราบกันดีว่า ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง กรณีคดีที่ผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์ก่อนที่ศาลประทับฟ้อง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสาม กำหนดมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ตราบไต่ที่ศาลยังไม่มีคำสั่งประทับฟ้อง ผู้ต้องหาจะยังไม่มีสถานะเป็นจำเลยตามกฎหมาย ส่งผลให้ยังไม่มีฐานะเป็นคู่ความในคดี และส่วนกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี แม้จะถือว่าเป็นจำเลยนับแต่พนักงานอัยการฟ้องจำเลยต่อศาล และส่งผลให้มีฐานะเป็นคู่ความแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่อาจอุทธรณ์ฎีกาคำสั่งศาลนั้นได้ เนื่องด้วยถือเป็นคำสั่งระหว่างพิจารณาที่ไม่ทำให้คดีเสร็จสำนวน ต้องห้ามมิให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์และจำเลยในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ต่างก็ไม่อาจอุทธรณ์โต้แย้งคำสั่งศาล กรณีไม่เรียกพยานตามที่จำเลยแถลงมาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้เช่นเดียวกัน

เมื่อการเรียกพยานของศาลตามคำแถลงของจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ไม่มีสภาพบังคับในทางปฏิบัติ จึงอาจไม่สามารถเป็นหลักประกัน และคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยให้เข้าถึงสิทธิอันกฎหมายพึงปรารถนาให้เป็นบทบัญญัติที่มุ่งหมายให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย สามารถเสนอพยานหลักฐานของตน เพื่อหักล้างเหตุที่โจทก์นำคดีมาฟ้องได้ตั้งแต่ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ป้องกันการฟ้องคดีโดยไม่มีมูลความจริงและกลั่นกรองคดีก่อนเข้าสู่กระบวนการชั้นพิจารณา ให้เป็นไปตามหลักการที่ว่า บุคคลจะต้องไม่ตกเป็นจำเลยในคดีอาญาโดยไม่จำเป็นได้อย่างแท้จริง

5.2 ข้อจำกัดในการใช้ดุลพินิจของศาลในการเรียกพยานหลักฐาน

เดิมกฎหมายได้มีการเปิดช่องทางให้ศาลสามารถใช้อำนาจนำระบบการไต่สวนมาใช้ได้ในกระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง โดยการที่ศาลสามารถแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ด้วยตัวศาลเอง ด้วยวิธีการใช้ดุลพินิจสืบพยานเพิ่มเติมในเรื่องนั้น ๆ ไว้อยู่แล้วในกฎหมาย ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติ มาตรา 228 ที่วางหลักไว้ว่า “ระหว่างพิจารณาโดยพลการหรือคู่ความฝ่ายใดร้องขอ ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติม จะสืบเองหรือส่งประเด็นก็ได้” อันเป็นบทบัญญัติในส่วนการพิจารณา ซึ่งให้นำมาใช้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้ ผ่านบทบัญญัติ มาตรา 171 วรรคแรก ที่วางหลักไว้ว่า “ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการสอบสวนและการพิจารณา เว้นแต่มาตรา 175 มาบังคับแก่การไต่สวนมูลฟ้องโดยอนุโลม” ดังนั้น โดยหลักการแล้ว กฎหมายได้ให้อำนาจศาลที่ทำการไต่สวนมูลฟ้อง สามารถนำบทบัญญัติในชั้นพิจารณาที่ให้อำนาจศาลใช้ดุลพินิจแสวงหาพยานหลักฐาน

เพิ่มเติมได้ด้วยตัวศาลเองมาใช้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้อยู่แล้ว ประกอบกับปัจจุบันประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ก็ได้มีการกำหนดให้ศาลในชั้นไต่สวนมูลฟ้องมีอำนาจเรียกพยานตามคำแถลงของจำเลยมาประกอบการพิจารณาสิ่งคดีได้ เมื่อเห็นว่าพยานมีความจำเป็นและสมควรไว้เป็นการเฉพาะด้วยแล้ว โดยที่ไม่ได้เป็นการตัดอำนาจศาลที่มีอยู่แต่เดิมในการเรียกมาสืบเพิ่มเติมได้ด้วยตนเองแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม แม้กฎหมายจะกำหนดให้ศาลมีอำนาจหน้าที่ในการใช้ดุลพินิจแสวงหาข้อเท็จจริงและสืบพยานหลักฐานได้อย่างกว้างขวาง แต่การที่ศาลจะกล่าวหาญในการใช้ดุลพินิจนั้น ยังอาจมีข้อจำกัดอันอาจเป็นอุปสรรคต่อการใช้อำนาจของศาลในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดี เช่น

ข้อจำกัดตามประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ซึ่งมีการกำหนดให้ผู้พิพากษาที่ทำการพิจารณาคดีนั้น พึงระลึกว่า การนำพยานหลักฐานเข้าสืบและการซักถามพยานควรเป็นหน้าที่ของคู่ความ และทนายความของแต่ละฝ่ายที่จะกระทำ ผู้พิพากษาพึงเรียกพยานหลักฐานหรือซักถามพยานด้วยตนเองก็ต่อเมื่อจำเป็น เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมหรือมีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ศาลเป็นผู้กระทำเอง ทำให้ศาลระมัดระวังในการใช้ดุลพินิจในการเรียกพยานอย่างมาก และยิ่งถือเป็นหลักการสนับสนุนให้นำการพิจารณาคดีอาญาแบบระบบกล่าวหามาใช้เป็นหลักในการพิจารณา โดยให้เป็นหน้าที่ของคู่ความในการนำเสนอพยานหลักฐานพิสูจน์ความผิดของอีกฝ่าย โดยที่ศาลจะไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในการแสวงหาพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีเท่าที่ควร

ข้อจำกัดเรื่องของระยะเวลาการไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งแม้กฎหมายจะไม่ได้กำหนดระยะเวลาการไต่สวนมูลฟ้องไว้ก็ตาม แต่โดยการไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งจะต้องกระทำด้วยความรวดเร็ว กระชับ ไม่ควรใช้เวลานานจนเกินไป เพื่อให้กระบวนการพิจารณาคดีอาญาดำเนินต่อไปได้ไม่ติดขัด ประกอบกับตามคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 ข้อ 5 ได้วางหลักการเอาไว้ว่า “ศาลพึงไต่สวนมูลฟ้องให้เสร็จภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว...” จากข้อจำกัดในเรื่องของระยะเวลาในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง จึงอาจทำให้การกลั่นกรองหรือแสวงหาข้อเท็จจริงทางคดี รวมถึงการเรียกพยานหลักฐานตามคำแถลงของจำเลยมาประกอบการวินิจฉัยสิ่งคดี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ยังอาจมีข้อจำกัดที่ทำให้ศาลอาจไม่มีเวลาอย่างเพียงพอในการพิจารณาใช้ดุลพินิจเรียก และรับฟังพยานหลักฐานในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ประกอบกับพยานหลักฐานบางอย่างตามที่จำเลยระบุมาพร้อมคำแถลง อาจต้องใช้ระยะเวลาในการเรียก ซึ่งการแก้ปัญหาในเรื่องของระยะเวลานี้ อาจต้องจบด้วยการสั่งประทับฟ้องไว้ก่อน แล้วค่อยไปสืบพยานกันต่อในชั้นพิจารณา ซึ่งไม่ควรให้เป็นเช่นนั้น

ข้อจำกัดเรื่องแนวคิดความซ้ำซ้อน กล่าวคือ ในการใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 อาจมีแนวความคิดว่า หากศาลยอมให้เรียกพยานตามที่จำเลยแถลงมาไต่สวนมูลฟ้องได้อย่างเต็มที่ ก็อาจจะเป็นผลเสียต่อกระบวนการดำเนินคดีอาญาเกิดความซ้ำซ้อนกัน

ระหว่างการไต่สวนมูลฟ้องและการพิจารณา ซึ่งกรณีดังกล่าว ผู้เขียนมีความเห็นว่า ระดับการพิสูจน์พยานหลักฐานในชั้นไต่สวนมูลฟ้องกับชั้นพิจารณา มีความต่างกันพอสมควร ซึ่งในการไต่สวนมูลฟ้องมาตรฐานในการพิสูจน์มีจุดมุ่งหมายการพิสูจน์ให้เห็นเพียงว่า คดีของโจทก์มีมูลหรือไม่มีมูลเท่านั้น ยังไม่ได้ก้าวล่วงไปถึงการวินิจฉัยความถูกต้องของจำเลย ซึ่งเป็นเรื่องของการดำเนินการในชั้นการพิจารณาพิพากษาคดี ทั้งพยานที่เรียกมาตามคำแถลงของจำเลย กฎหมายก็กำหนดให้เป็นพยานศาล โดยโจทก์จำเลยไม่อาจถามพยานตัวเอง เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากศาลก่อน ในประเด็นนี้ ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า การดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ไม่ถือเป็นการเข้าซ้อนกับการพิจารณาสืบพยานในชั้นพิจารณาแต่อย่างใด

นอกจากนี้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 นอกจากจะไม่มีสภาพบังคับแล้ว เมื่อพิจารณาและทำการศึกษาด่วนกฎหมาย ประกอบกับระเบียบ คู่มือ หรือคำแนะนำประธานศาลฎีกา รวมถึงแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องแล้วจะพบว่า หลักเกณฑ์การเรียกพยานหลักฐานตามคำแถลงของจำเลยที่ยังไม่มีความชัดเจน กล่าวคือ กฎหมายไม่ได้กำหนดถึงหลักเกณฑ์หรือวิธีการเรียกพยานตามคำแถลงของจำเลยว่าจะมีวิธีการเรียกอย่างไร เรียกได้แค่ไหน ขอบเขต และกรอบระยะเวลาการเรียกเป็นอย่างไร ทำให้การบังคับใช้กฎหมายยังขาดความชัดเจน

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ได้เพิ่มสิทธิของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องมากยิ่งขึ้น เป็นการผ่อนคลายนิติสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในเรื่องของการหามนำพยานเข้าสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้องที่ถูกห้ามไว้อย่างเคร่งครัด ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการทลายกำแพงข้อจำกัดการต่อสู้คดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง โดยบทบัญญัติของกฎหมายได้ให้สิทธิจำเลยสามารถมาแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีโจทก์ไม่มีมูล และนอกจากนี้ ยังสามารถระบุในคำแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุ ที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงของจำเลยด้วยก็ได้ แต่อย่างไรก็ตาม การที่ศาลจะเรียกพยานตามที่จำเลยแถลงมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่นั้น การดังกล่าวไม่ได้เป็นบทบังคับศาลที่จะต้องเรียก หากแต่กำหนดให้เป็นดุลพินิจของศาลจะเรียกพยาน เมื่อศาลเห็นว่า จำเป็นและสมควรเท่านั้น ซึ่งคำว่า “ตามจำเป็นและสมควร” เป็นการเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ หากต้องใช้ดุลพินิจเป็นหลักในการเรียกพยานหลักฐานแล้ว จึงมีปัญหว่า มาตรฐานและประสบการณ์ของศาลในการไต่สวนมูลฟ้อง ย่อมอาจแตกต่างกันได้และยากแก่การควบคุม ประกอบกับการใช้ดุลพินิจของศาลยังมีข้อจำกัดในการเรียกพยานตามที่จำเลยแถลง

จากการวิเคราะห์สภาพปัญหาและศึกษาหาแนวทางการแก้ปัญหาการเรียกพยานหลักฐานตามคำแถลงของจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 แล้ว เห็นควรยกระดับมาตรฐานและความเข้มข้นของการไต่สวนมูลฟ้องมากยิ่งขึ้น โดยการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้มีสภาพบังคับ กำหนดวิธีการ และกรอบเวลา ให้จำเลยสามารถแถลงพร้อมระบุพยานหลักฐานให้ศาลทราบไว้อย่างชัดเจน นำข้อดีทั้งของระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนมาผสมผสานกันในบทบัญญัติของกฎหมาย พร้อมทั้งให้ศาลมีเวลาการพิจารณาคณะพยานหลักฐานของจำเลยอย่างเหมาะสมมุ่งสร้างสมดุลระหว่างการป้องกันปราบปรามอาชญากรรมและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการไต่สวนมูลฟ้อง

ข้อเสนอแนะ

1. ควรปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ให้มีสภาพบังคับในกรณีการเรียกรับฟังพยานหลักฐานที่จำเลยแถลง กำหนดวิธีการ และกรอบเวลาให้จำเลยสามารถแถลงพร้อมระบุพยานหลักฐานให้ศาลทราบไว้อย่างชัดเจน

เดิม “ในการไต่สวนมูลฟ้อง จำเลยอาจแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่า คดีไม่มีมูล และจะระบุในคำแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงของจำเลยด้วยก็ได้ กรณีเช่นนี้ ศาลอาจเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุดังกล่าวมาเป็นพยานศาล เพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ตามที่จำเป็นและสมควร โดยโจทก์ และจำเลยอาจถามพยานศาลได้ เมื่อได้รับอนุญาตจากศาล”

แก้ไขเพิ่มเติมเป็น “ก่อนการไต่สวนมูลฟ้องเสร็จสิ้น หากจำเลยแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันเกี่ยวกับคดีที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูล และระบุในคำแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงของจำเลย ให้ศาลเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุดังกล่าวมาเป็นพยานศาลเพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดี โดยให้ศาลไต่สวนพยานนั้นเอง โจทก์และจำเลยอาจถามพยานศาลได้ เมื่อได้รับอนุญาตจากศาล”

2. ควรปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมคำแนะนำของประธานศาลฎีกา เกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 บางข้อให้เป็นคู่มือและแนวปฏิบัติ รองรับการใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ให้มีความชัดเจน ป้องกันปัญหาความเหลื่อมล้ำของกฎหมายอันจะทำให้เกิดความแตกต่างกันในการปฏิบัติระหว่างศาล ดังนี้

แก้ไขเพิ่มเติม คำแนะนำของประธานศาลฎีกา เกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 ข้อ 4

เดิม “ในกรณีที่ศาลเรียกพยานบุคคล เอกสาร หรือวัตถุมาเป็นพยานศาล เพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ให้ศาลออกหมายเรียกพยานบุคคลโดยจัดแจ้งข้อเท็จจริง ซึ่งพยานอาจถูกซักถามลงไว้ในหมายเรียกพร้อมจัดส่งเอกสารที่เกี่ยวข้องไปด้วย โดยเจ้าหน้าที่ศาลเป็นผู้ส่ง”

เป็น “การแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับคดี พร้อมทั้งระบุตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจจะแถลงเป็นหนังสือหรือแถลงด้วยวาจาก็ได้ หากแถลงด้วยวาจาให้ศาลจดถ้อยคำแถลงนั้นไว้ในรายงานและเรียกพยานตามคำแถลงมาไต่สวนต่อไป

การเรียกพยานบุคคล เอกสาร หรือวัตถุมาเป็นพยานศาล เพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดี ให้ศาลออกหมายเรียกพยานบุคคลโดยจัดแจ้งข้อเท็จจริง ซึ่งพยานอาจถูกซักถามลงไว้ในหมายเรียกพร้อมจัดส่งเอกสารที่เกี่ยวข้องไปด้วย โดยเจ้าหน้าที่ศาลเป็นผู้ส่ง”

แก้ไข คำแนะนำของประธานศาลฎีกา เกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 ข้อ 6

เดิม “ศาลพึงไต่สวนมูลฟ้องให้เสร็จภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว โดยคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นแก่คู่ความหากคดีมีความล่าช้า”

เป็น “ศาลพึงไต่สวนมูลฟ้องให้เสร็จภายในระยะเวลาอันสมควร โดยคำนึงถึงสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในการต่อสู้คดี รวมถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นแก่คู่ความหากคดีมีความล่าช้า”

รายการอ้างอิง

- คณิต ณ นคร. (2564). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเล่ม 2*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). วิญญูชน.
- จิรวัดน์ พูนสวัสดิ์พงศ์ และวิกรม รัชชปวงชน. (2566). ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องกรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี, *นิติศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 7(1), 35.
- ชนกกานต์ อ้วนไตร. (2560). *หลักการตรวจสอบค้นหาความจริง : ศึกษากรณีการไต่สวนมูลฟ้องอันเป็นเครื่องมือในการประทัບฟ้องคดีของรัฐ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ซัชชัย ยุระพันธุ์. (2566). *แนวคิดและหลักการสำคัญในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ณรงค์ ใจหาญ. (2566). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเล่ม 2*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). วิญญูชน.
- ณัฐชานนท์ บุญมา. (2565). *ปัญหาการนำระบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณาคดีอาญาทั่วไป* (การค้นคว้าอิสระปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ตีรณันต์ ดุริยะสาย. (2550). *สิทธิจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง* (วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชนกฤต วรณัชชากุล, ระบบวิธีพิจารณาในคดีอาญา, *เอกสารประกอบการบรรยายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาชั้นสูง*, สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, 2566
- ฉัญญลักษณ์ เบ็ญจมะโน เตชะวุฒิพันธุ์, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของสหพันธรัฐเยอรมนี*, <https://supremecourt.or.th/storage/article_pdf/>
- ธานีศ เกศพิทักษ์. (2564). *คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 3-4 เล่ม 2*. (พิมพ์ครั้งที่ 15). สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- ปกป้อง ศรีสนิท, ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพนักงานอัยการในชั้นสอบสวน, *วารสารนิติวัชร์*, ฉบับพิเศษ (2567), หน้า 44-46.
- ปิ่นปิ่นทร์ ทัพภมาน และวรรณวิภา เมืองถ้ำ. (2566). การฟ้องคดีอาญาโดยราษฎรเป็นโจทก์, *สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 7(2), 3 - 5.
- พิศ ประณีตพลกรัง. (2562). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก้ไขใหม่*. นิติธรรม.
- ไพโรจน์ ธนกิจโกเศรษฐ์. (2562). *การไต่สวนมูลฟ้องในคดีราษฎรเป็นโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่แก้ไขใหม่*. (หลักสูตร“ผู้พิพากษาหัวหน้าศาล” รุ่นที่ 18). สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม
- รณชัย ชูสุวรรณประทีป. (2562). *การบูรณาการบทบาทการค้นหาคำความจริงของศาลกับระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย*. (คู่มือวิทยานิพนธ์ปริญญาคุฎกบัณฑิต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- รณชัย ชูสุวรรณประทีป. (2565). *การบูรณาการบทบาทการค้นหาคำความจริงของศาลกับการดำเนินคดีอาญาของไทย*, *นิติวัชร์*, 1(1), 37.
- สหรัฐ กิติ ศุภการ. (2563). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สุทธิศักดิ์ สุขบุญพันธ์. (2556). *บทบาทศาลกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลศึกษากรณี: การไต่สวนมูลฟ้อง*. (หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11). สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม.
- อุทัย อาทิวา. (2562). *ผู้เสียหาย*. ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ. พริ้นติ้ง.
- Criminal procedure - Legal glossary, <<https://legal.thomsonreuters.com/blog/criminal-procedure/#grand-juries>>